

Umetnost za nove dni

Slike iz Vladne umetnostne zbirke

Gradivo za novinarje

Umetnost za nove dni

Slike iz Vladne umetnostne zbirke

Barbara Jaki

Pred osemindvajsetimi leti, natančneje 6. marca 1986, je Narodna galerija z odlokom Izvršnega sveta Skupščine Socialistične republike Slovenije prevzela v dar umetnine, »ki jih je imel IS v svojih prostorih, v prostorih komitejev, sekretariatov in drugih služb IS, in umetnine, začasno posojene zasebnikom«.¹ Za našo ustanovo je bila ta pridobitev izjemnega pomena, hkrati tudi najobsežnejša po številu. Zasluge zanjo je imela takratna ravnateljica Narodne galerije, dr. Anica Cevc, ki se je za to zavzemala več let. Dr. Matjaž Kmecl, tedaj predsednik Republiškega komiteja za kulturo, je z osebnostno širino in naklonjenostjo podpiral njena prizadevanja. Poleg primerne oskrbe dediščine je bil namen Anice Cevc predvsem to, da bi umetnine postale dostopne strokovni in širši javnosti, ne le redkim izbrancem.

Pogajanja so bila dolgotrajna in trda, sledila pa so jim še dolgotrajnejša evidentiranja, fotografiranje in inventariziranje umetnin in urejanje muzejske dokumentacije in medsebojnih razmerij z uporabniki vladnih in protokolarnih prostorov. Procese so zavirale družbene spremembe, preobrazbe sekretariatov v ministrstva, njihove selitve na nove lokacije – evidence smo morali znova in znova usklajevati –, iskanje pogrešanih, založenih ali izgubljenih umetnin. Do leta 2007 smo celotno zbirko, ki je zdaj raztresena na šestindvajsetih lokacijah, dokončno uredili, vzpostavili režim varovanja in razvili oblike sodelovanja z neposrednimi upravljavci, ki so se pogosto menjavali. Zbirka obsega 971 slik, 109 kipov in 280 del na papirju, skupaj torej kar 1360 umetnin. Zdaj končno lahko pogledamo na evidentirano gradivo kot celoto, ga sistemiziramo in ocenimo njegovo zgodovinsko, kulturno in umetnostno vrednost in ga predstavimo javnosti. Doslej so bile z občasnih razstav znane le posamične umetnine, glavnina zbirke je namreč ostala kot likovna oprema v vladnih in protokolarnih prostorih, skrita očem javnosti.

Čeprav govorimo o umetnostni »zbirki«, umetnine nimajo narave zbirke. Zbrane so brez čvrstega osnovnega koncepta, zelo raznovrstne so glede na čas nastanka, avtorstvo, ikonografijo, način pridobitve, slogovno usmeritev in glede na kakovost. Začetki zbiranja umetnin za opremo vladnih uradov segajo še v čas Deželnega odbora za Kranjsko, nekaj umetnin izvira iz Federalnega zbirnega centra, po drugi svetovni vojni pa je odkupovanje umetnin prevzel Svet za prosveto in kulturo. Pozneje so bile dopolnitve bolj ali manj prepuščene naključjem. Ker rdeče niti zbiralne politike ni mogoče potegniti, smo se odločili, da Vladno umetnostno zbirko predstavimo na več razstavah, ki bodo obiskovalcu ponudile kolikor mogoče zaokrožene celote. Tokratni razstavi bo že jeseni sledila nova – izbor najboljših kiparskih umetnin.

Eden od temeljev umetnostnozgodovinskega pristopa k preučevanju vsake umetnine je njena provenienca. Nenehna skrb za poravnavo krivic, ki so doletele lastnike umetnin po drugi svetovni vojni z zaplembami in zaradi nacionalizacije, nas je vodila v raziskave izvora obravnavanega gradiva, ki ga bomo zbrali na posebni razstavi.

¹ Arhiv Narodne galerije, fascikel Vladni fond, Pogodba o ureditvi medsebojnih razmerij v zvezi s prenosom pravice upravljanja na likovnih delih, sklep Izvršnega sveta Skupščine SR Slovenije, št. 410-02/84-2/13.

Tokrat predstavljamo – po našem dosedanjem védenju – umetnine, ki so bile odkupljene ali naročene po letu 1945. Odločitvi, da izbor tega dela zbirke razstavimo najprej, je botrovala tudi ugotovitev: umetnine, ki so zbirko dopolnile po letu 1945, izkazujejo okus in preference nove politike. Umetnost je vselej odsev časa, tesno je povezana z življenjem ljudi in z družbenopolitičnim dogajanjem. Od nekdanj sta bila glavna naročnika umetnin Cerkev in vladajoči razred, ki sta s svojim okusom vplivala na vsebino in slog.

Zgovoren je tudi nabor imen umetnikov: sprva se kaže širše zastavljeni interes tudi za ustvarjalce iz drugih jugoslovanskih republik, med našimi umetniki pa predvsem za tiste, ki so bili po svoji družbeni dejavnosti tako ali drugače vpeti v aktualna politična dogajanja.

S to razstavo udejanjamo izvirni namen prenosa upravljaljskih obveznosti na Narodno galerijo in prvi izbor najboljšega predstavljamo javnosti. Izbrali smo **79 slik**, ki so večinoma nastale v letih med 1946 in 1983, in jih razdelili v tri vsebinske sklope: prvo povojno obdobje s socialno motiviko in s prizori graditve nove države zastopajo Ive Šubic, Slavko Pengov in Kosovo nadaljevanje že pred vojno začetega cikla zgodovinskih prizorov *Slovenica*, intimizem petdesetih let prikazujejo, denimo, dela Maksima Sedeja, tihožitja Gojmirja Antona Kosa in krajine Nikolaja Omerse in Marija Preglja, zadnje predstavljeno obdobje pa pomeni odpiranje v abstrakcijo z deli Zorana Didka, Zlatka Price, Andreja Jemca, Ferda Mayerja in še nekaterih drugih umetnikov.

Besede zahvale so namenjene vsem, ki so skozi vsa ta leta sodelovali pri zapletenem urejanju dokumentacije glede umetnin iz Vladne umetnostne zbirke; brez vztrajnega, včasih detektivskega dela ne bi nikoli evidentirali, dokumentirali in inventarizirali tako obsežnega in razpršenega gradiva. Kolegica Alenka Simončič, muzejska svetovalka in vodja oddelka Dokumentacija v Narodni galeriji, zgledno skrbi za to zbirko in jo ureja. Skupaj z dr. Andrejem Smrekarjem, muzejskim svetnikom in avtorjem uvodne študije v katalogu, se podpisujeta pod izbor umetnin za tokratno razstavo. Njuno delo je z zanesljivo roko povezovala bibliotekarka Mateja Krapež, ki je tudi uredila katalog. Fotografsko gradivo za katalog sta v celoti pripravila galerijska fotografa Janko Dermastja in Bojan Salaj. Prof. Ranko Novak je z vso naklonjenostjo do našega dela in do Narodne galerije avtor postavitve razstave, oblikovanja kataloga in spremljajočih tiskovin. Vsem iskrena hvala za odlično opravljeno delo, enako tudi celotni, dobro uigrani ekipi Narodne galerije.

Prepričani smo, da bo razstava v javnosti vzbudila veliko pozornost in mnogo zadovoljstva ob ogledovanju teh umetnin.

Umetnost za nove dni

Slike iz Vladne umetnostne zbirke

Andrej Smrekar

Usoda Vladne umetnostne zbirke je dolga in zapletena. Čeprav je treba njene zametke iskati že v času Deželnega odbora za Kranjsko, ni imel v uradnih prostorih zbrani umetnostni fond nikoli narave zbirke, dokler ni prešel v upravo Narodne galerije. Njen edini namen je bila oprema uradnih prostorov vladnih uradov. Vladna umetnostna zbirka in zbirka v državnem zboru sta zaradi spleta zgodovinskih okoliščin danes ločeni, čeprav sta nastali iz istega vira – iz javnih sredstev.

Zbirka šteje nad 1300 doslej evidentiranih umetnin in je zelo heterogena že po kvaliteti, predvsem pa po načinu pridobitve posameznih del. Ker ni imela statusa zbirke, tudi njena dokumentacija ne ustreza muzejskim kriterijem, zato smo se odločili, zbirko predstaviti po njenih zgodovinskih sklopih. Začenjamo z zadnjo epizodo, z deli, naročenimi in nakupljenimi po letu 1945. Slikam iz zaplenjenega in nacionaliziranega premoženja bomo posvetili posebno razstavo. Njihova sledljivost je namreč težavna in potrebuje temeljitih raziskav. Naša naloga je, razložiti zgodovinsko pričevalnost Vladne umetnostne zbirke. Prvi del nam odstira nazorno podobo ideološke fiziognomije nove oblasti in kulturne politike v novi državi.

Vile Bled, kamor se je v obdobju med obema vojnama v poletnih mesecih naselil Karađorđevićev dvor, se je po letu 1945 prijel naziv Titova vila in je v prvi petletki postala prioritetni protokolarni objekt. Zato je eno prvih javnih naročil (na razstavi delni osnutek Slavka Pengova *Izgradnja*) nastalo prav v njeni kongresni dvorani. Drugi vidik njene opreme najdemo v poudarjanju »bratstva in enotnosti«, ki se je kazalo v zbiranju del umetnikov vseh jugoslovanskih narodov. Vladna palača je bila enako pomemben prostor, v katerem je nova oblast opremo navezala na obstoječi ciklus slik Gojmira Antona Kosa z natečaja iz leta 1939. Leta 1947 so ga dopolnili s Kosovo supraporto *Odpor* in leta 1957 s sliko *Prihod osvoboditeljev v Ljubljano*. Po razkolu z informbirojem je v okviru predpisane estetike socialističnega realizma slogovno prevladala domača struja, vpeta v propagandno delo že med narodnoosvobodilnim bojem. Njeni nosilci so bili pred vojno v Zagrebu šolani slikarji, ki so delovali v stiku s hrvaško socialnokritično usmerjeno skupino Zemlja. Njihov realizem je organsko sedel v uradno ideologijo.

Podrejeni žanri krajine, tihožitja in dotlej politično nezaželeni subjektivizem so obvladali umetnostno produkcijo v petdesetih letih. Njeno odvisnost od dnevne kulturne politike najbolj prepričljivo dokazuje odsotnost nekaterih najvidnejših imen, kakor je Gabrijel Stupica, ali nenadna abstinenca države pri nakupu slik Staneta Kregarja po nastopu njegovega abstraktnega slikarstva. Ideološke podobe za javno rabo so se morale ves čas držati realistične slogovne paradigme – z nekaj tolerance pri stilizaciji –, drugače pa je politika v petdesetih letih počasi opustila upe, da bi mogla umetnost resno vpreči v svoj ideološko-propagandni stroj.

Že v prvi petletki se je na društveni razstavi leta 1948 začela oblikovati državna odkupna politika, ki jo Vladna umetnostna zbirka dobro dokumentira. Sredi petdesetih let je državne nakupe prevzelo Ministrstvo za prosveto in kulturo, to pa pomeni predvsem sistemski proces izbiranja in dokumentiranja novih pridobitev. Med slikami v Vladni umetnostni zbirki namreč najdemo nekaj kvalitetnih del (Marij Pregelj, Bine Rogelj, Marko Čelebonović, Zlatko Prica

itd.), ni pa ta fond zadovoljil vseh potreb osrednje nacionalne ustanove Moderne galerije, kakor dokazujejo dela, v tistem času posojena v njeno stalno zbirko.

Konservativnost in zadržanost pri pridobitvah je mogoče razbrati iz nabora umetnikov, ki jih zasledimo v zbirki. Navadno so bile to osebnosti, vpletene v republiško in v zvezno politiko, visoki funkcionarji stanovskih združenj ali profesorji na likovnih akademijah. V prvih desetih letih so med umetniki, zastopanimi v zbirki, funkcionarji stanovskih organizacij, nosilci javnih funkcij in prejemniki državnih podpor in nagrad. V poznih petdesetih letih in pozneje tej skupini lahko dodamo tudi preverjene mlade umetnike, ki so zgodaj začeli dobivati strokovna priznanja in državne nagrade.

Prirast Vladne umetnostne zbirke je bil odvisen od priložnosti in od trenutnih potreb. Pri Miheličevih *Potujočih kurentih* imamo najverjetneje opraviti z naročilom umetniku, ki je izdelal repliko starejše kompozicije v večjem formatu za vnaprej predvideno mesto. Drugače pa je bil ta prirast prepuščen protokolarnemu uradništvu, za samo zbirko umetnin (bolje rečeno: za umetnostni inventar) pa so zelo pogosto skrbeli uradniški novinci. Zato je mogoče vsaj od sredine petdesetih let dalje v zbirki vse jasneje ločiti organizirani prirast iz resornega fonda od sporadičnih priložnostnih pridobitev; to odseva pomanjkanje strokovnih kompetenc tistih, ki so o pridobitvah odločali. Ob tem je bilo namreč dovolj možnosti, da so osebne povezave na različnih ravneh obrodile pogosto ne prav posrečene pridobitve, tako nakupe kakor darila.

Umetnost za nove dni
Slike iz Vladne umetnostne zbirke
5. marec – 29. junij 2014, Narodna galerija

Katalog

Izdala in založila

Narodna galerija zanjo Barbara Jaki

Uredila

Mateja Krapež

Predgovor

Barbara Jaki

Avtor besedila

Andrej Smrekar

Dokumentacija

Mateja Krapež

Jezikovni pregled

Rosana Čop

Fotografski posnetki in obdelava

©Narodna galerija

(foto Janko Dermastja, Bojan Salaj)

Oblikovanje kataloga in

spremljajočih tiskovin

Ranko Novak

Priprava za tisk

Gordan Čuka

Tisk in naklada

Gorenjski tisk storitve, 500 izvodov

© Narodna galerija in avtorji, 2014

Projekt je podprlo

Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije

Razstava

Avtorji razstave

Mateja Krapež, Alenka Simončič,
Andrej Smrekar

Avtor postavitve razstave

Ranko Novak

Restavratorsko-konservatorska

priprava slik za razstavo

Tina Buh, Andrej Hirci, Miha Pirnat,
Simona Škorja, Martina Vuga

Prevod v angleščino

Michel Mohor

Izobraževalni program

Nataša Braunsberger, Kristina Preininger

Organizacija tehničnih del

Luka Oražem

Razstavljene umetnine so iz prostorov

Banka Slovenije

Grad Brdo pri Kranju

Grad Strmol

Vila Podrožnik

Ministrstvo za finance

Ministrstvo za gospodarski razvoj
in tehnologijo

Ministrstvo za izobraževanje,
znanost in šport

Ministrstvo za kmetijstvo in okolje

Ministrstvo za obrambo

Ministrstvo za zdravje

Narodna galerija

Protokol Republike Slovenije

Računsko sodišče Republike Slovenije

Urad predsednika Republike Slovenije

Urad Republike Slovenije za

makroekonomske analize in razvoj

Ustavno sodišče Republike Slovenije

Vlada Republike Slovenije

Priložene slike

Alenka Gerlovič

Cres, 1959

olje, platno, 63 x 94,5 cm

sign. in dat. l. zg.: *Gerlovič 59*

NG S 2475

Andrej Jemec

Pejsaž XV, 1964

olje, platno, 153 x 99 cm

sign. in dat. d. sp.: *A. Jemec 1964*

NG S 2789

Gojmir Anton Kos

Odpor, 1947

olje, platno, 200 x 380 cm

sign. in dat. d. sp.: *G. A Kos 1947*

NG S 2760

Gojmir Anton Kos

Tihožitje v rumenem, 1965

olje, platno, 61 x 83 cm

sign. in dat. d. sp.: *G. A. Kos / 1965.*

NG S 2773

France Mihelič

Potujoči kurenti, (ok. 1973)

olje, platno, 99,5 x 146,5 cm

sign.d. sp.: *F. Mihelič*

NG S 2966

Nikolaj Omersa

Piran, (1958)

olje, platno, 60 x 73 cm

sign. d. sp.: *Omersa*

NG S 2842

Marij Pregelj

Trobentač, 1960

olje, platno, 100 x 81 cm

sign. in dat. d. ob strani: *Pregelj 60*

NG S 2792

Ive Šubic

Vaška pravljica, 1959

olje, platno, 81 x 100 cm

sign. in dat. l. zg.: *Ive Šubic / 1959*

NG S 2477

Gradivo za novinarje je v elektronski obliki dostopno na spletnih straneh Narodne galerije
I: www.ng-slo.si, razstava Umetnost za nove dni

Gradivo za novinarje uredil
Luka Hribar